

Arthur Rackham, Gulliver's Travels, 1909

Tussen woord en werkelijkheid

Het andere was een project om alle woorden zonder onderscheid volledig af te schaffen (...). Men had er nu dit op gevonden, dat het – aangezien woorden slechts namen voor dingen zijn – praktischer zou zijn als iedereen die dingen bij zich droeg, die nodig zijn om zich duidelijk uit te drukken nopens de speciale aangelegenheid waarover men praten wil. (...) Niettemin volgen vele van de grootste geleerden en wijsgeren de nieuwe methode, zich door dingen verstaanbaar te maken, waaraan maar één ongerief verbonden is: als iemand zeer grote of velerlei zaken om handen heeft, is hij wel gedwongen een daaraan evenredig groter pak dingen op zijn rug mee te dragen, als hij zich niet de luxe van een of twee sterke bedienden veroorloven kan die hem vergezellen. Menigmaal heb ik twee van die wijzen bijna zien bezwijken onder hun last, zoals marktkramers bij ons. Wanneer zij elkaar op straat ontmoetten, plachten zij de last neer te leggen, hun rugzakken uit te pakken en wel een uurlang met elkaar te converseren; dan pakten zij hun benodigd-

heden weer in, hielpen elkaar weer opladen, en namen afscheid.

Jonathan Swift, *Gulliver's travels* (1726)¹⁵

Aan de academie voor bespiegelende wetenschappen in Lagado, de hoofdstad van Balnibarbi, jagen de geleerden het ideaalbeeld na van een wereldtaal, die waarachtig en universeel is omdat ze de kloof tussen woorden en dingen opheft. Swift merkt op dat die taal niet enkel beknopt is, maar ook de gezondheid bevordert! De visuele en inhoudelijke overeenkomst met de hoger besproken beelden is opmerkelijk: intellectuelen die dreigen te bezwijken onder de grootsheid van de theoretische illusies die ze koesteren. Nog voor de zwaartekracht haar deel opeist mag duidelijk zijn dat precies de arbitraire, vreemde verhouding van taal en werkelijkheid reflectie op beide fenomenen en dus kritiek eerst mogelijk maakt. Of zouden verschillen niet langer aan de orde zijn als alvast de taal wordt gedeeld? Hoe zouden de geleerden van Lagado meer complexe gesprekken aanpakken? Of uitspraken die de wereld en hun plek daarin betreffen? Dat moet een heuse choreografie zijn – die overeenkomstig hun taalopvatting voor zich spreekt.¹⁶ Bertold Brecht zou zich minstens kunnen vinden in het feit dat intellectuelen hun lichaam in de strijd werpen, zoals mag blijken uit dit korte verhaal:

Er kwam een professor in de wijsbegeerte bij meneer K. op bezoek en vertelde hem over zijn wijsheid. Na enige tijd zei meneer K. tegen hem: 'Je zit ongemakkelijk, je praat ongemakkelijk, je denkt ongemakkelijk.' De professor werd boos en zei: 'Niet over mijzelf hoefde ik iets te weten, maar over de inhoud van wat ik heb gezegd.' – 'Dat heeft geen inhoud,' zei meneer K. 'Ik zie je stuntelig lopen en er is geen doel dat je, terwijl ik je zie gaan, bereikt. Je praat duister en er is geen helderheid, waarvoor je tijdens het praten zorgt. Als ik je houding zo zie, interesseert jouw doel mij niet.'

Bertold Brecht, *Wijs aan de wijze is diens houding* (1965)¹⁷

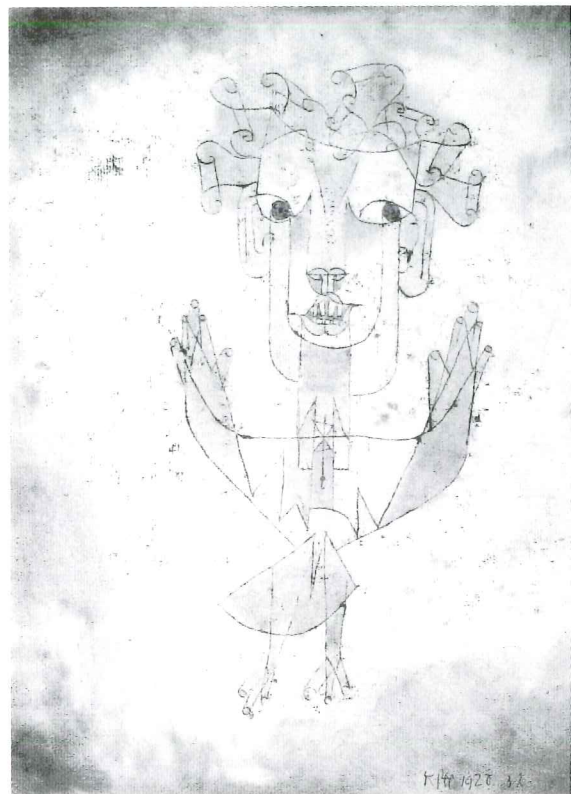
De engel van de geschiedenis

Er bestaat een schilderij van Klee dat Angelus Novus heet. Daarop staat een en-

gel afgebeeld die eruitziet als stond hij op het punt zich te verwijderen van iets waar hij naar staart. Zijn ogen zijn opengesperd, zijn mond staat open en zijn vleugels zijn uitgespreid. Zo moet de engel van de geschiedenis er uitzien. Hij heeft het gelaat naar het verleden toegekeerd. Waar voor ons een aaneenschakeling van gebeurtenissen verschijnt, ziet hij één grote catastrofe die onafgebroken puinhoop op puinhoop stapelt en ze hem voor de voeten smijt. Hij zou wel willen stilstaan, de doden wekken en het verpletterde samenvoegen. Maar een storm waait uit het paradijs die in zijn vleugels blijft hangen en zo sterk is, dat de engel ze niet meer kan sluiten. Die storm drijft hem onstuitbaar de toekomst in, die hij de rug toekeert, terwijl de puinhoop vóór hem tot de hemel rijst. Wat wij de vooruitgang noemen is die storm.

Walter Benjamin, *Over het begrip van de geschiedenis* (1940)¹⁸

Met Walter Benjamins befaamde engel van de geschiedenis, waar hij over schreef in zijn laatste voltooide tekst, komt het motief van het ruggelingse volop in het geweld van de

Paul Klee, Angelus Novus, 1920. Israel Museum/David Harris, Jeruzalem.